

GÜNÜMÜZ ÖZBEK ÖYKÜSÜ

TÜRKÇESİ: HAMZA ÖZTÜRKÇÜ

HECE

seçki

Hamza Öztürkçü: 1992 yılında Ankara'da doğdu. Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünü bitirdi. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Özbek edebiyatının milli şairi, yazarı ve dramaturgu Abdülhamid Süleyman Çolpan üzerine yüksek lisans yaptı. Hâlihazırda Millî Eğitim Bakanlığında edebiyat öğretmeni olarak çalışmaktadır. Öykü ve çeşitli türdeki çevirileri *Türk Dili, Heceöykü, Türk Edebiyatı, Temrin, Köroğlu, Otağ, Neşide* dergilerinde yayımlandı. Türk dünyası edebiyatları alanında pek çok kitap çalışmasının editörlüğünü üstlenmiştir. *Çolpan'ın Yarkınay Adlı Piyesi* kitabının yazarıdır.

GÜNÜMÜZ ÖZBEK ÖYKÜSÜ

Türkçesi:
Hamza Öztürkçü

Editör: Ömer Küçükmehtemoğlu

Hece Yayınları: 595

Seçki

©Hece Yayınları

Editör

Ömer Küçükmehtetođlu

Birinci Basım

Ocak 2021

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-85-9

Baskı

Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Őti.

Sertifika No: 46753

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Őti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara

T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

Ön Söz / Hamza Öztürkçü /	7
Günümüz Özbek Öykücülüğünün Kısa Tarihi / Hamza Öztürkçü /	11
Erkin Azam ile Röportaj / Ümid Ali /	27
İsacan Sultan ile Röportaj / Gülnaz Sattarova /	31

GÜNÜMÜZ ÖZBEK ÖYKÜSÜ

Geçitte / Erkin Malik /	43
Ürkütülen Rüya / Ötkir Haşimov /	49
Misafir / Dedehan Nuri /	55
Son Sms / Ahmetcan Melibayev /	65
Baba / Şehadet İshanova /	81
Aile Saadeti / Erkin Azam /	93
Geçen Günlerin Ardından / Nurali Kabul /	115
Gökyüzünde Güneş Yoktu / Hurşid Devran /	129
Çapanın Yüzeyine Yansıyan Ayın Şavkı / Aşurali Corayev /	145
Buluşma / Cemile Ergaşeva /	153
Anamın Yurdu / Hayriddin Sultanov /	165
Adamın Hası / Tolkin Hayit /	175
Bina, Kan ve Balta / Nazar Eşankul /	185
Bembeyaz Güller Kadar Aydın Hatıralar / Muhammed İsmail /	203
Avcı Kısmeti / Lokman Börhan /	211
Yardım Parası / Bahadır Kabul /	227
Atomlar ve Moleküller Müzesinde / İsacan Sultan /	237
Uzaklardaki Gönül Gölgesi / Koçkar Norkabil /	247
İnsan ve Köpek / Ulughbek Hemdem /	253
Muamma / Enver Namazov /	265

Emanet / Şadiyar Hazret İsmet /	277
Elveda Bahar / Bahtiyar Nuriddinov /	283
Fergana Yollarında / Marufcan Yoldaşev /	289
Öğretmen / Muhammed Ziya /	303
Ceviz Aramak / Asliddin Mustafayev /	323
Yabancı Kadın / Cesur Kengbayev /	335
Yağmur Altında / Nadirebegim İbrahimova /	341
Gönül / Gülnaze Mamarasulova /	345
Konuk / Maruf Mengli /	353
Kadın / Javlon Jovliyev /	363

ÖN SÖZ

Hamza Öztürkçü

Sanat, ortaya çıktığı dönemlerde zanaat terimini karşılıyordu. İnsan yerleşik düzene geçtikten sonra güzel olanı arama çabasına girişti. Estetiğin sanata dâhil olmasıyla birlikte güzel sanatlar teriminin ortaya çıktığı dönemlerde dünya on sekizinci yüzyılı yaşamaktaydı. Edebiyatın güzel sanatlar içerisinde müstesna bir konumu vardır. Modern dünyada artan etkileşimle beraber dünya edebiyatları arasındaki etkileşim de hızla artmıştır. Bu etkileşimi sağlayan ise tercüme, çeviri faaliyetleri olmuştur. Medeniyetlerin gelişiminde ve yayılmasında tercümenin rolü göz ardı edilemez. Tercümenin diller üstü bir sihri vardır. Akşit Göktürk'ün de ifadesiyle; “Bu yönüyle tek tek diller ötesinde bir ortak dildir çeviri, dillerin dilidir”.

Türkçenin zaman içerisinde kollara ayrılarak lehçeleri oluşması, malzemesi dil olan edebiyatın da kendi içerisinde birtakım sebeplerden ötürü farklı gelişim göstermesi, Türk edebiyatını da kollara ayırmıştır. Özbek edebiyatının da kendine özel gelişim göstermesi bakımından Türk dünyası edebiyatları arasında önemli bir konumu bulunmaktadır. Temelini Alishir Nevaî, Hüseyin Baykara, Babür gibi değerlerin attığı Çağatay edebiyatından alan Özbek edebiyatında, Milli Uyanış Döneminde ceditizmin etkisiyle tercüme faaliyetlerine hız verilmiş; bu sayede dünya edebiyatlarının numuneleri Özbek edebiyatına kazandırılmıştır. Gaspıralı İsmail Bey'in “öze bağlı yeni edebiyat” anlayışıyla çağdaş Özbek edebiyatı da 20. yüzyıl edebiyatları arasında yerini almıştır. Yenileşme döneminde ceditçi aydınların en önemli özelliklerinden biri de iyi birer

tercüman olmalarıydı.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılına kadar tercüme faaliyetleri ağır aksak ilerlese de SSCB'nin dağılmasından sonra Türk edebiyatı ile Özbek edebiyatı arasında etkileşim artmıştır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki hâlihazırdaki tercüme faaliyetleri yeterli düzeyde değildir. Batı dillerinden yapılan tercümelerde çeviri sorunlarının hayli aşılmış olmasına rağmen Türk lehçeleri arasında yapılan tercümelerde bir takım aksaklıklarla, noksanlıklarla karşılaşılması hepimizin malumudur. Bu amaçla gönül coğrafyamızın ülkemiz ile olan sanatsal bağlarını güçlendirmek adına küçük bir katkı sunmak için elinizdeki eseri tercümeye giriştik.

Bu eserde, çağdaş Özbek edebiyatında farklı öykü anlayışlarıyla kaleme alınmış otuz yazara ait otuz eser bulunmaktadır. Öykü türünde çok büyük klasikler çıkarmış Özbek edebiyatı, öykü yolculuğuna, yetkin yazarlarla devam etmektedir. Yirminci yüzyılın başında teknolojinin insan hayatına girmesiyle ortaya çıkan modernizm ve İkinci Dünya Savaşından sonra zuhur eden postmodernizm Özbek edebiyatında da kendini bulmuştur. Çağı yakalarken bir yandan da gelenekten ayrılmayan Özbek edebiyatının öykü türündeki başarısı, yeni anlayışları geleneksel olanla harmanlayabilmesinde yatar. Birbirinden kıymetli otuz öykünün tercümesi, Türk dünyasına gönül vermiş ve Cahit Zarifoğlu'nun "Takdir-i ezele teslimiz; fakat gayrete de aşığız" şiarıyla yola koyulmuş bir ulak tarafından yapılmıştır. Elinizde vücut bulan eser bir ulağa teslim edilen haberdur.

Tercümede özellikle edebi kaygı gözetilmiştir. Bu amaçla birebir çeviriden sakınılmıştır. Terimlerin karşılıkları algılayabileceğimiz biçimde aktarılmıştır. Karşılığı olmayan terimler, aslı korunmak suretiyle dipnotla açıklanmıştır. Otuz yazarın biyografilerine ön bilgi olması açısından yer verilmiştir. Öykü gelişiminin -bir nebze de olsa- görülebilmesi için yazarların doğum yılları baz alınarak öyküler eskiden yeniye doğru sıralanmıştır.

Şüphesiz Özbek öyküsü kısa süreçte çok uzun yollar katetmiştir. Elinizdeki kitap Özbek öykücülüğünün sınırlarını çizmekten ziyade Özbek öyküsünün fotoğrafını çekmeyi amaç edinmiştir. Dolayısıyla fotoğrafı meydana getiren otuz öykü seçilirken çeşitliliğe riayet edilmiştir. Özbek edebiyatının bilinen yazarlarının yanına genç yazarların eserlerini ekleyerek bu fotoğrafı yakalamaya çalıştık. Yine çeşitliliği sağlayabilmek adına farklı öykü anlayışlarını esere dâhil ettik. İçlerinde klasik, romantik, gerçekçi, modernist ve postmodernist anlayışla yazılmış eserler bulunmaktadır.

Günümüz Özbek Öyküsü'nün siz değerli okurlara ulaşmasında şahsımın üzerinde emekleri olan, lisans ve yüksek lisans döneminde öğrencisi olmaktan kıvanç duyduğum, Özbek edebiyatını ve Özbek Türkçesini bana sevdiren kıymetli hocam Prof. Dr. Hüseyin Baydemir'e; Türk dünyası alanında birikimlerinden yararlandığım ve eserin editörlüğünü üstlenen, aynı zamanda eserlerin seçiminde yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Ömer Küçükmetoğlu'na; çalışmanın son okumasını yapan kıymetli dostum Çağlayan Halit Ürger'e ve eserin siz değerli okurlara ulaşmasını sağlayan Hece Yayınları çalışanlarına şükranlarımı sunuyorum.

Güçlü kalemleriyle çalışmaya katkı sunan öykü yazarlarımıza sizlerin huzurunda teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca eseri kıymetlendiren siz sevgili okura ve tercüme esnasında yardımlarını esirgemeyen dostlarıma sevgilerimi sunuyor, Özbek edebiyatından tercüme faaliyetlerinin artarak ilerlemesini temenni ediyorum.

21 Mart 2020/İstanbul

GÜNÜMÜZ ÖZBEK ÖYKÜCÜLÜĞÜNÜN KISA TARİHİ

Hamza Öztürkçü

Türk edebiyatlarında tahkiyeli metinlerin kökleri oldukça derinlere iner. Henüz sözlü edebiyat döneminde dilden dile anlatılagelen destan geleneği hâlihazırdaki öykü ve roman gibi türlerin de temelini oluşturmaktadır. Anlatma geleneğinden yola çıkan bu tahkiyeli metinlerin sözlü edebiyat dönemindeki anlatıcılarından olan bahşılar ile modern öyküdeki anlatıcı arasında organik bir bağ vardır. Destan ile anlatıcı arasındaki uzun süreçte ortaya çıkan Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyesi, mesnevi, dini hikâyeler, masallar ve efsaneler geleneksel öykü geleneğinin çok uzun bir geçmişe dayandığını göstermektedir.

Türkçe sözlükte öykü kelimesi;

1. *Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması.*

2. *Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü¹* anlamlarını karşılamaktadır.

Özbek Tilining İzaabli Lügati'nde "hikoya"nin (hikâye) tanımı şu şekildedir:

1. Kişi, nesne ve bunlara bağlı olarak vuku bulan olaylar zincirinin sözlü olarak beyanı.

2. Epik türlere mensup kısa hacimli tür ve bu türde yazılan eser". Her iki kaynaktan verilen tanımlara bakıldığında günümüzde modern öykünün klasikleşmiş tanımında buluşmaktayız. En

¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (11. baskı) (Haz.: Şükrü Haluk Akalın ve diğ.), Ankara, 2011, S. 1100.

anlaşılabilir ifadesiyle öykü, “Olmuş ya da olabilecek olayların bir anlatıcı tarafından kişi, mekân (uzam), zaman gibi yapı unsurlarıyla bir olay örgüsü dâhilinde kaleme alındığı kısa edebi türdür.”² Her ne kadar sözlü edebiyat döneminde tahkiyeli metinlerin varlığı Türk edebiyatında biliniyorsa da modern öykü tanımına, Batı’da 1351 yılında Rönesans hümanizminin önemli isimlerinden İtalyan Giovanni Bokaçço’nun kaleme aldığı *Decameron* isimli eseriyle ulaşabilmekteyiz. *Decameron* dünya edebiyatında ilk öykü olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’nın bilim ve sanatta zirveyi yaşamasıyla Avrupa doğup gelişen öykü türü her edebiyatı etkilediği gibi Özbek edebiyatını da etkilemiştir. Özbek edebiyat tarihçileri tarafından 1900 yılında başlatılan çağdaş Özbek edebiyatı modern öykünün de geliştiği döneme rastlar.

Çağdaş Özbek öyküsü, dört kanaldan gelişim göstermiştir. Bunlar; Özbek folkloru, Rus, Avrupa ve Azerbaycan öyküsüdür. Özbek edebiyatında öykü türü büyük oranda Özbek folkloruna dayanır. *Esasen masal, efsane, destan ve fıkraların içerisinde varlığını muhafaza eden hikâye zamanla yeni unsurlarla zenginleşmiştir. Buna Rabguzi’nin Kıyasü’l Enbiya adlı eserinde anlatılan pek çok efsanevi hikâye örnek verilebilir.*³ Ayrıca Özbek edebiyatına kaynaklık eden Ali Şir Nevaî’nin *Ferhâd ü Şirin*, *Leyli vü Mecnûn*, *Seb’a-yi Seyyar*, *Sedd-i İskenderî*, *Lisânü’t-Tayr* eserlerinde halk hikâyesinin izleri görülür. 16. yüzyılda Paşşahoca İbn Abdulvahap’ın, Sâdi’nin *Bostan ve Gülîstân*’ından esinlendiği *Miftâhü’l-Adl* ve felsefi eseri *Gülzâr* halk efsanelerinden oluşmaktadır. Yine Babür’ün *Babürname* eseri ile Ebûlgazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Terâkime* isimli eserinde tahkiyeli halk anlatılarına yer verilmiştir. Ayrıca Anadolu sahasında bildiğimiz Nasreddin Hoca, Özbek literatüründe Nasreddin Efendi

² Özbek Tilining İzahli Lügati, s. 528.

³ Veli Savaş Yelok, *Modern Özbek Edebiyatında Hikâye (1900-1930 Yılları Arası)*, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara, 2019, s. 11.

adıyla dilden dile aktarılan fıkralar ile Aldar Köse fıkraları Özbek öykücülüğünün temel yapı taşlarını oluşturur.⁴ 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısında eser vermiş Hokand Hanlığı döneminde yaşamış Muhammed Şerif Gülhanî ise *Zerb'ül-Mesel* isimli eseriyle dönemde tahkiyeli metnin en güzel numunelerinden birini yaratmıştır. *Zerb'ül-Mesel*'de, başta Hint edebiyatındaki *Kelile ve Dimne* olmak üzere Firdevsî, Camî, Hafız Şirazî, Sadi-i Şirazî'den esintiler görülmektedir.⁵

Özbek edebiyatında modern öyküye, yenileşmenin yaşandığı 20. yüzyılın başında rastlıyoruz. Bu sırada Özbek öyküsü pek çok minvalde ilerleme göstermiştir. 20. yüzyılın başında Gaspıralı İsmail öncülüğünde cereyan eden cedidizm hareketinin edebiyatı amaçtan ziyade araç olarak görmesi edebi tür olan öykünün halka inişini sağlamıştır. Aynı yıllarda Çarlık Rusya'sının Türkistan'ın iç karışıklıklarından faydalanarak Türkistan'ı yavaş yavaş egemenliği altına alması sanatta kendini göstermiştir. Yönelim edebiyatının ayak seslerinin duyulduğu bu dönemin en keskin yıllarını Şubat ve Ekim İhtilallerinin ardından görmekteyiz. 1917 Ekim İhtilali'nin ardından başlayan SSCB döneminde sosyalist ideolojiyi yaymada edebiyat bir araç olarak kullanılmıştır. Özbek edebiyatında öykü türünün gelişimini sağlıklı görebilmek adına çağdaş Özbek edebiyatının dönemlerini vermek yerinde olacaktır. Buna göre çağdaş Özbek edebiyatı şu devirlere ayrılır:

1. Özbek Cedit Edebiyatı (1900-1917)
2. Özbek Sovyet Edebiyatı (1917-1991)
 - Ekim İhtilali, Rus İç Savaşı ve Ekonomik İyileşme Döneminde Özbek Edebiyatı (1917-1929)
 - Yeni Bir Toplum İnşa Etme Sürecinde Özbek Edebiyatı (1929-1941)

⁴ Yelok, a.g.e., s. 11-13.

⁵ S. Dolimov, "Muhammed Şerif Gülhanî ve Uning Zerbülmesel Eseri Haqide", *Zerbülmesel* (Neşrge Tayyorlovçi: S. Dolimov), Okituvçı Neşriyatı, Taşkent, 1972, s. 3.

- İkinci Dünya Savaşı ve Savaştan Sonraki Yıllarda Özbek Edebiyatı (1941-1956)
- Yeni Özbek Edebiyatının Hazırlık Aşamaları (1956-1992)

3. Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı (1992-...)⁶

Hanlıklar döneminde Mukimî ve Furkat'ın canlandırdığı Özbek nesri (Öykü, roman, tiyatro) ceditizm hareketi ile birlikte çok büyük bir atılım göstermiştir. 20. yüzyılın dünyasında ve Rus toplumunda meydana gelen değişimler sonrasında Türkistanlı ceditçi aydınlar, halklarının gelişimi ve ilerlemesi için özgürlüğü ve bağımsızlığı amaçlayan bir kültür hareketi olan milli uyanış hareketini başlattılar. Özellikle baskı ve zulümle etki altına alınmaya çalışılan toplumda ceditçi aydınlar halka güç vermek ve bilinçlendirmek için edebiyatı araç olarak kullanmış ve bu amaçla eserler meydana getirmişlerdir. *Kendi düşünce ve amaçlarını manzum, mensur ve tiyatro eserleri yardımıyla halka anlatmak ve onlarda milli şuuru güçlendirmek için Milli Uyanış Edebiyatını ve bu devirde büyük güce sahip olan cedit tiyatrosunu oluştururlar.*⁷ Bunun için önce matbaa kurdular ve ardından matbuatta ilerleme gösterdiler. 1905 yılından sonra Türkistan'da kurulmaya başlanan *Terakki, Şühret, Hurşid, Ceride-i İslam, Sâdâ-yı Türkistan, Sâdâ-yı Fergana, Turan, Semerkand, Buhara-yı Şerif* gazeteleri ve *Ayna, El-İslah* dergileri ceditçi aydınlar ile halk arasında irtibatı sağlama hususunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu gazete ve dergiler Mahmudhoca Behbudî, Abdullah Kadirî, Abdülhamid Süleyman Çolpan, Abdullah Avlani, Abdurrauf Fıtrat, Hamza Hekimzade Niyazi, Mirmuhsin Şermuhammedov gibi nesir yazarlarını yetiştirmiştir. *Bilindiği üzere Abdullah Kadiri, Özbek romancılığının kurucusudur. Kaleme*

⁶ Saydullah Mirzayev, Said Şermuhammedov, *Hazirgi Zaman Özbek Edebiyatı Tarihi*, Özbekistan Neşriyatı, Taşkent, 1993.

⁷ Yelok, *a.g.e.*, s. 31.

aldığı iki roman Özbek nesrinde büyük etki yarattı. Abdullah Kabbar ifadesiyle; yeni dönem edebiyatı, Avrupa edebiyatları ile kıyaslandığında sanat değeri yüksek eserler üretmiştir.' Kadiri, öykü türünün ilk örneğini kaleme almıştır. Aybek'e göre Kadiri'nin "Ulakda" öyküsü Özbek öykücülüğünün dönüm noktası olmuştur.⁸ Bu dönemin hikâyelerinin ana konusu cehalet, toplumun geri kalmışlığı, eğitimin önemi ve kadının toplumdaki konumudur. Halkın içinde bulunduğu cehaletin reçetesi olarak ceditçi anlayışla eğitim verilen kurumlar adres gösterilir.

Özbek nesrinin önemli isimlerinden olan Çolpan, "Doktor Muhammedyar" isimli hikâyesinde toplumda kabul görmüş, hacca gitmiş ilim irfan sahibi Hacı Ahmet ve oğlu Muhammedyar üzerinden ceditizmi savunur. Hacı Ahmet oğlunun eğitim almasını isteyen ve toplumdaki cehaletle savaşan bir kişidir. Günün birinde kumarbazlar arasındaki kavgayı ayırmak isterken kumarbazlar tarafından vahşice öldürülür. Muhammedyar cehaletle yoğrulmuş ve bozulmuş bir halkın içinde bir başına kalır ve babasının öcünü almak yerine onun nasihatini yerine getirmek üzere yurtdışına eğitim almaya gider. Yıllar sonra memleketine doktor olarak dönen Muhammedyar, hususi bir muayenehane açarak halkına sağlık dağıtırken bir yandan da halkını cehaletten kurtarmak için bir kısım çalışmalarda bulunur. Ceditizmin bütün mefkûresini Çolpan, Doktor Muhammedyar kişisi üzerinde kurgulamıştır.⁹

1917 Ekim İhtilali sanattan siyasete bütün kurumları etkileyen küresel bir siyasi olaydı. Ceditçi aydınlar Ekim İhtilali'nin gerçekleştirdiği yıllarda ayrılığa düşmüşlerdir. Bir kısım aydınlar Türkistan'a verilen sözlerin tutulacağını söylerken bir kısım aydınlar bu

⁸ Bahadır Kerim, "Nesr Ruhi-Asr Şukuhi", 20. Asr Özbek Hikâyesi Antalogiyası (Neşrge Teyyarlovçi: Bahadır Kerim, Habib Abdiyev), Özbekistan Milliy Ensiklopediyası Devlet İlimiy Neşriyatı, Taşkent, 2016, s. 5.

⁹ Hamza Öztürkçü, Çolpan'ın Yarkınay Adlı Piyesi (İnceleme-Metin-Aktarma-Sözlük), Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2019, s. 80.